

על עבודות סמינריוניות: דברים שחשוב לדעת

כתב: ד"ר אבישי אנטונובסקי

לתשומת לב, בכל מקרה של סתירה בין האמור כאן לבין הידיעון האקדמי, הידיעון קובע.

מתקרבם לכתובת עבודה סמינריונית?

מתקרבם לכתובת עבודות סמינריוניות? קראו על כך [כאן](#). תוכלו להיעזר גם בחוברת שתמצאו בהמשך, ועוד מומלץ (בעיקר בעבודות אמפיריות) להשתמש בספר של ערן חיות (2012) שבהוצאת האו"פ, **מדריך למחקר ולכתיבה מדעית: מהלכה למעשה**. אתם מקבלים את זה במתנה בסמסטר שבו אתם לומדים את הסמינריון הראשון. נצלו זאת.

שימו לב: מסתבר שלא מעט סטודנטים מגישים טיוטות של עבודות סמינריוניות כאילו לא קראו את ההנחיות, וכאילו לא קראו במהלך לימודיהם עשרות מאמרים אמפיריים שמדגימים כיצד כותבים דוח מחקר: כיצד קושרים בין שאלות המחקר לבין פרק הממצאים ולבין פרק הדיון, כיצד כותבים סקירת ספרות, כיצד מציגים ממצאים, כיצד מצטטים נכון וכיו"ב. ההנחיות הללו ניתנות בכל אחד מאתרי הקורסים הסמינריוניים. חסכו לכם עגמת נפש וקראו את הדברים!

אילו קורסים סמינריוניים ניתן ללמוד?

מגמת מערכות למידה:

חובה לבחור שניים מתוך ארבעת הקורסים הסמינריוניים 14012, 14018, 14019, 14011, ובלבד ששניים אלה לא יהיו הצירוף 14018 ו-14011. כלומר, תלמיד חייב לבחור לפחות אחד מבין הקורסים 14012, 14019.

מדוע במגמת טכנולוגיות למידה אי-אפשר ללמוד את הצירוף 14011+14018?

העניין איננו הצירוף בין 14011 ל-14018, אלא החובה ללמוד את אחד הקורסים 14017 או 14013. שני האחרונים הם קורסים שעוסקים בהטמעת השימוש בטכנולוגיות למידה/הוראה, כלומר החיבור בין התיאוריה לשטח בתחום הדעת של טכנולוגיות למידה. קורס 14011 איננו קורס שיוצא מתוך תיאוריות שצמחו באופן מובהק מהתחום של טכנולוגיות למידה, אלא יוצא יותר מתחום הדעת של פסיכולוגיה חברתית, אשר הזירה שלה במקרה זה היא בעיקר רשת האינטרנט; קורס 14018 עוסק בתחום של הכנסת שינויים בארגונים, בעיקר בזירה החינוכית, ואפשר ליישמו לשדה של טכנולוגיות למידה אך שדה זה איננו המוקד התיאורטי של הקורס. מכאן הדרישה שהתלמידים במגמת טכנולוגיות למידה ייחשפו לכל הפחות לאחד מבין הקורסים שהתשתית התיאורטית והאמפירית שלהם היא באופן ברור טכנולוגיות למידה.

מגמת טכנולוגיות למידה: חובה לבחור שניים מתוך חמשת הקורסים הסמינריוניים 14011,

14013, 14017, 14018, 14019, ובלבד שבין השניים הנבחרים יהיה לפחות אחד מבין הקורסים 14013, 14017.

מדוע במגמת טכנולוגיות למידה אי-אפשר ללמוד את הצירוף 14011+14018?
העניין איננו הצירוף בין 14011 ל-14018, אלא החובה ללמוד את אחד הקורסים 14012 או 14019. שני האחרונים הם קורסים שעוסקים בחיבור בין התיאוריה לשטח בתחום הדעת של מערכות למידה. קורס 14011 איננו קורס שיוצא מתוך תיאוריות שצמחו באופן מובהק מהתחום של פיתוח והערכה של תכניות לימודים, אלא יוצא יותר מתחום הדעת של פסיכולוגיה חברתית, אשר נבחנת בעיקר בהקשר של רשת האינטרנט כזירה שבה פועלות מערכות למידה; קורס 14018 מבוסס על תשתית תיאורטית של שינוי ארגוני, המיושמת לזירה החינוכית; אך פיתוח תכניות לימודים והערכתן, שהם הליבה של מגמת מערכות למידה, אינן עומדות במוקד הקורס. מכאן הדרישה שהתלמידים במגמת מערכות למידה ייחשפו לכל הפחות לאחד מבין הקורסים שהתשתית התיאורטית והאמפירית שלהם היא באופן ברור מערכות למידה: 14012, שבו מיושם הידע התיאורטי מקורסי מגמה קודמים (14005, 14006) לתחום הקוריקולרי, ו-14019, שממוקד בתהליכי הכשרת מורים ובהשפעה של רפורמות חינוכיות על רמת הפרט, קרי מורים.

לסיכום,

הקורסים 14011, 14018, 14019 יוכלו אפוא (בתנאים המפורטים לעיל) להיות מוכרים כקורסים סמינריוניים בשתי מגמות הלימוד.

תנאי הקבלה לקורסים 14011, 14018, 14019 אינם משתנים. משמע, מי שהחל ללמוד במגמת מערכות למידה ללא קורס 14010 ומעוניין להירשם לקורס 14011, יהיה חייב להשלים לפני כן את 14010; ובמקביל, מי שהחל ללמוד במגמת טכנולוגיות למידה ללא קורס 14007 ומעוניין להירשם לקורס 14018 או לקורס 14019, יהיה חייב להשלים לפני כן את 14007.

מהי חובת עמידה בדרישת הדרכה ביבליוגרפית?

תנאי קבלה לקורסים הסמינריוניים בתכנית: 14011, 14012, 14013, 14017, 14018, 14019, והוא עמידה בדרישת הדרכה ביבליוגרפית. מדובר בהדרכה מקוונת שיש לבצע באתר הספרייה (ראו כאן).

כמובן שיש לבצע זאת פעם אחת בלבד, ולא לקרוא כל קורס סמינריוני (עמידה בחובה זו נרשמת במחשב האו"פ ובשאלתא).

באיזו עבודה סמינריונית לבחור - אמפירית או עיונית?

כפי שרשום בידיעון האקדמי, לפחות אחת מן העבודות הסמינריונית צריכה להיות אמפירית. אמפירית - פירושה מבוססת על איסוף עצמאי של נתונים מבני אדם ועל ניתוחם. זה יכול להיות מחקר כמותי, או מחקר איכותני, או מחקר משולב שיטות, העיקר שאתם אוספים את הנתונים בעצמכם. החובה לבצע לפחות עבודה אמפירית אחת נועדה להקנות לכם התנסות בעבודת שטח ובניתוח נתונים שאתם בעצמכם אספתם. סביר להניח, שגם תמצאו בכך סיפוק מיוחד.

עבודה עיונית מסתמכת בעיקר על סקירת ספרות. הספרות הנסקרת צריכה להיות רלוונטית לשאלת המחקר שלכם, ועליה לכלול מקורות תיאורטיים (הגות, מודלים וכיו"ב) ואמפיריים (דוחות על מחקרים אמפיריים שעשו אחרים). התרומה שלכם היא האינטגרציה המושכלת בין

המקורות, והממצא שלכם שידווח בעבודה זו הוא התיאור של האופן שבו צירוף אינטגרטיבי של המקורות שסקרתם מביא למסקנות הנוגעות לשאלת המחקר שלכם.

כדי שהקורא ישתכנע בתוקפן של המסקנות שלכם, העבודה חייבת לכלול פרק של שיטת המחקר. במחקר אמפירי זה מובן מאליו; אבל הדבר נכון גם לעבודה עיונית. אמנם אינכם משתמשים בכלי מחקר משלכם ואינכם אוספים נתונים מאנשים, אבל אתם כן דוגמים מקורות וכן מנתחים אותם. לכן יש לתאר את תהליך הדגימה, ואת הקריטריונים להכללת סוגים שונים של מקורות (למשל, כתבי עת, ספרים, הרצאות בכנסים וכיו"ב) או מקורות מתקופות שונות או מקורות על נושאים שונים שהם רלוונטיים. אם יצאתם לדרך עם השערה כיוונית (למשל, על עדיפות של שיטה אחת להוראת נושא מסוים על פני שיטה אחרת), הקורא צריך להשתכנע שדגימת המקורות שלכם איננה מוטה "לטובת" ההשערה שלכם, אלא שעשיתם סקירה הוגנת אשר בסופה תעמוד מסקנתכם במבחן ההיגיון המדעי. מסיבה זו, עליכם לתאר גם את השיטה שבה ניתחתם את המקורות.

מן הדברים שלעיל עולה המסקנה שעבודה עיונית טובה עשויה להיות יותר קשה לביצוע מעבודה אמפירית טובה. בדרך כלל, עבודה עיונית מחייבת הסתמכות רחבה יותר על הספרות המדעית, היא פחות מובנית מעבודה אמפירית, ונדרשים לה כישורי כתיבה טובים יותר בהשוואה לעבודה אמפירית... מצד שני, בעבודה אמפירית נתקלים לפעמים בקשיים מעשיים בביצוע המחקר ובעבודה אמפירית יש צורך באישור ועדת אתיקה.

אם כך, שקלו היטב לפני שתבחרו את סוג העבודה. בכל הקורסים הסמינריים אפשר לעשות עבודה אמפירית (וזה מה שרוב הסטודנטים עושים). לא בכל הקורסים ניתן לכתוב עבודה עיונית. לכן, אם אתם שוקלים לעשות עבודה עיונית, פנו אל מרכז/ת ההוראה של הקורס לפני הרשמתכם כדי לברר אם הדבר אפשרי.

ועדת אתיקה – מתי, מדוע ואיך?

כל עבודה סמינריונית אמפירית, כמותנית ואיכותנית כאחד, שבה נחקרים בני אדם, מחייבת הגשת טופס בקשה מתאים לוועדת האתיקה וקבלת אישור הוועדה לפני איסוף הנתונים. בצד ההיבט האקדמי, לדרישה כזו יש גם היבט משפטי. עבודה סמינריונית אשר איסוף הנתונים בה יתבצע לפני קבלת אישור מוועדת האתיקה עלולה להיפסל גם אם בפועל אין בה בעיות אתיות.

נתונים שייאספו לפני קבלת אישור של הוועדה לא יוכלו להיכלל בעבודה.

בשל חשיבות הנושא, וההשלכות של עריכת מחקר שלא לפי כללי האתיקה ואישורה המוקדם של ועדת האתיקה, אנא עיינו מראש וביסודיות בהנחיות הקשורות לתהליך הגשת הבקשה לוועדת האתיקה, כפי שהתפרסמו באתרי הקורס במסגרתו אתם מגישים את העבודה.

ניתוח נתונים – כיצד?

מובן מאליו שככל יתר שלבי המחקר והכתיבה של העבודה הסמינריונית, גם בשלב עיבוד הנתונים, בין בגישה כמותנית ובין בגישה איכותנית, הכתובת הראשונה אליה תפנו להדרכה ולעזרה הינו/ה המדריך/ה האישי שלכם המלווה אתכם לכל אורך הדרך. יחד עם זאת, סטודנטים רבים נתקלים בקשיים מיוחדים בשלב עיבוד הנתונים, ולא ניתן לצפות שהמדריך/ה יבצע איתכם, ובוודאי שלא במקומכם, את עבודת הניתוח הנדרשת. לשם כך, תוכלו להיעזר בתוכנות לניתוח נתונים.

התוכנה העיקרית לניתוח סטטיסטי של נתונים כמותיים המשמשת באופי SPSS. חלק מהמדריכים בעבודות הסמינריוניות יוכלו לסייע לכם בשימוש בה, ותוכלו להיעזר גם ביעוץ הסטטיסטי (ראו [כאן](#)). התוכנה נמצאת בספריית האופ ובמרבית מרכזי הלימוד שיש בהם כיתת מחשבים (ואם אין, פנו אל מרכז התכנית ונבקש שיתקינו).

שתי תוכנות עשויות לסייע לכם בניתוח נתונים איכותניים: (א) [נרלייזר](#), אשר גרסת לימוד שלה ניתנת להורדה חינם והיא מוגבלת בהיקף הנתונים שתוכלו לנתח בעזרתה אבל לא באפשרויות הניתוח, ובכך היא עשויה להתאים לסדר גודל של עבודה סמינריונית. (ב) [אטלס](#), אשר מצויה בספריית האופ. זו תוכנה יותר מורכבת, וגם לה יש גרסת הדגמה חינמית עם כל הפונקציות אבל להיקף מוגבל של נתונים.

עד מתי יש להגיש את העבודה הסמינריונית?

המועד האחרון להגשת העבודה הסמינריונית בקורס סמינריוני (14011, 14012, 14013, 14017, 14018, 14019) הוא שלושה חודשים מסוף הסמסטר. לסטודנט שלא יגיש את העבודה במועד יירשם כישלון בקורס, והוא ייאלץ להירשם שנית לקורס (או לקורס סמינריוני אחר) ולשאת בהשלכות הכספיות.

על הסטודנטים להביא בחשבון את המועד האחרון להגשת העבודה לצורך תיאום המועדים של שלושת מפגשי ההדרכה פנים-אל-פנים אשר עליהם לקיים עם מדריך העבודה.

מהו זמן הבדיקה המרבי לעבודה סמינריונית?

על-פי הנחיית הדיקנט, זמן הבדיקה המרבי לעבודה סמינריונית שהוגשה במועד הוא חודשיים מיום הגשתה הסופית במערכת המטלות. זמן הבדיקה המרבי לעבודה סמינריונית שהוגשה באיחור הוא שלושה חודשים.

ממה להיזהר כשכותבים עבודה סמינריונית?

לא פעם קורה שדווקא בשלב שאמור להיות גולת הכותרת של הלימודים לתואר, סטודנטים נכשלים בעבירות משמעת, בין בתום לב ובין מתוך חיפוש אחר "קיצור דרך" קל... מיותר לציין את ההשלכות הקשות שאירוע כזה גורר אחריו. חשוב להדגיש שעבירת משמעת אינה רק זו הכרוכה בהעסקה מעבודה של סטודנט אחר או מבמת פרסום כגון ספר, מאמר מכתב עת או מאתר אינטרנט. גם עבירות "קלות" יותר, גוררות טיפול של ועדת המשמעת. כך לדוגמא, במקרה מסוים, סטודנטית הגישה עבודה סמינריונית ובה הסתמכה, לאורך כל העבודה, על מאמר בעברית

(שפורסם לא מזמן בכתב עת ישראל). אלא שבמקום לצטט את המאמר ולשים במירכאות את הקטעים הרבים שהועתקו משם מילה במילה, היא הפנתה את הקורא אל המקורות הלועזיים הרבים שצוטטו במאמר שבעברית, כאילו היא קראה אותם בעצמה וכאילו היא זו שכתבה את העברית.

העתקת קטעים שלמים ללא שימוש במירכאות וללא ציון המקור האמיתי היא גנבה ספרותית, המנוגדת לכללי האתיקה של הכתיבה המדעית ועל כן, בהקשר אקדמי, מהווה עבירה משמעת.

לפנים משורת הדין הוחלט לא להגיש תלונה רשמית לוועדת המשמעת של האוניברסיטה הפתוחה. במקום זאת נרשם לתלמידה ציון אפס בעבודה הסמינריונית וניתנה לה הזדמנות להגיש עבודה חדשה בנושא אחר. במקרים אחרים, הוגשו גם תלונות רשמיות שגררו סנקציות חריפות אף יותר. ראו על כך בנפרד.

והעיקר?

עבודה סמינריונית מאפשרת לכם לרכוש מיומנויות אקדמיות חדשות חשובות, ולשכלל את אלה שכבר רכשתם בשלבים קודמים של לימודיכם האקדמיים. נכון, הדרך להגשת עבודה רצופה עליות ומורדות, ולעיתים גם גשרים שיש לחצותם על פני מים סוערים, אבל רבים עשו זאת לפניכם בהצלחה רבה, ואין סיבה לחשוש שמא לא תוכלו להצטרף למחנה המצליחים. לשם כך, כרגיל, נחוץ להתקדם קדימה בנחישות, להתיר לעצמכם פה ושם גם ליהנות מהדרך, והעיקר? והעיקר, לא לפחד כלל...